

РЕЦЕНЗИЯ

**От проф. д.ю.н. Йонко Кунчев на дисертационен труд на Петя Райчева
Оджакова тема „Деца, жертви на престъпления – способности за защита в
наказателното производство“ за присъждане на научна и
образователна степен „доктор“**

Рецензираният дисертационен труд е структуриран в увод, три глави, заключение, библиография и приложения в обем от 246 страници. Структурата е логична и издържана от методологична гледна точка. Темата на дисертацията представлява научен и практически интерес. Ето защо нейният избор за дисертационно изследване може да се определи като сполучлив. Стилът на изложението е научно издържан. Използван е богат научен апарат. Проведено е и емпирично изследване. Разгледани са добри практики на Международния наказателен съд в Хага. Направени са множество предложения *de lege ferenda*. Множество резултати от изследването са представени като схеми и диаграми, както в съдържанието на дисертацията, така и приложението към нея.

Предмет на дисертационното изследване са три основни проблема: а) наказателноправна защита на детето; б) прилагане на способности на доказване по отношение на детето с цел събиране и проверка на доказателства за престъплението от което е пострадало; в) правният статут на детето като субект и участник в наказателния процес. Тяхното изследване е проведено в логическа връзка в съответствие с темата на дисертацията. Основният акцент в дисертационното изследване е процесуалната защита на пострадалото от престъпление дете в наказателния процес.

В дисертацията е направен исторически и сравнителен анализ на българското и европейското законодателството относно защитата на детето. В критичен аспект са разгледани някои несъответствия между българското и международното право относно защитата на деца, пострадали от престъпления. Върху тази основа се очертава необходимостта от по-висок стандарт на защита на детето.

От позициите на българското и международното право е разкрито съдържанието на категорията „жертва на престъпление“. Този подход е методологична основа при разработване темата на дисертацията. Той е отправна гледна точка при обяснението на участието на децата-жертви в наказателното производство. От гледна точка на високите стандарти за защита на децата-жертви са открити някои празноти в наказателнопроцесуалното право. За тяхното отстраняване са направени съответните предложения *de lege ferenda*. В случая не става въпрос

самоцелна защита, а за създаване на процесуални правила, които от една страна да обезпечават разкриването на обективната истина в наказателния процес, а от друга да травмират децата, участници в този процес. Предложенията са направени въз основа на добрите международни практики в тази област и задълбоченото изследване на правната материя в тази област. Не е пропуснат и въпроса за допълнителна наказателноправна защита на децата.

В контекста на криминалистическия аспект на изследването е разгледан въпроса за някои действия по разследването по отношение на деца-жертви на престъпления. Особено внимание е отделено на техния разпит от гледна точка на условията и начинът на неговото провеждане. Интерес представлява предложението за процесуална регламентация на подготовката на разпита. Основната идея на това предложение е подготовката да бъде извършена по такъв начин, че до минимум да се сведе възможността за допълнително травмиране на детето, което подлежи на разпит за извършено спрямо него престъпление. В същия дух са и посочените в дисертацията препоръки за провеждане на неговия разпит. От позициите на международното право се предлага осигуряване възможност на детето да отказва да дава показания извън случаите при които свидетелят има такова право. Върху основата на добри практики на Международния съд в Хага се обосновава необходимостта от въвеждането на някои международни процесуални стандарти при разпит на деца.

Правилно се обръща внимание на диференцираната процедура при разпит на малолетни и непълнолетни от гледна точка на участието на психолог, педагог, родите или настойник. Докато при разпита на малолетните присъствието на някой от тези субекти е задължително, то при разпита на непълнолетни е по преценка на органът, който провежда това действие по разследването (чл. 140, ал. 2 НПК). Следва да се съгласим с тезата на автора на дисертацията, че критерият за преценка на участието на някой от посочените субекти при разпит на непълнолетен е субективен, без да са очертани критерии от какво може да се определя необходимостта от привличането им при провеждането на такъв разпит. От тази гледна точка се предлага режимът на разпит на непълнолетен да бъде аналогичен като при разпит на малолетен.

С оглед избягване на среща между подсъдимия и пострадалото дете се предлага изключване на процесуална възможност за провеждане на очна ставка между обвиняем (подсъдим) и малолетен и непълнолетен свидетел, пострадал от престъпление. Аудио-визуалния запис се препоръчва като задължително веществен доказателствено средство при разпит на малолетен и непълнолетен свидетел. Предлага се към разпит на дете,

пострадало от престъпление да се пристъпва само при наличие на становище на психолог, че това няма да му навреди. Обосновава се идеята до минимум да се ограничат разпитите на малолетни и непълнолетни, които са пострадали от престъпления. От тази гледна точка се предлага съответното изменение и допълнение на чл. 281, ал. 1, т. 6 НПК.

Тъй като при извършване на престъпления срещу деца (блудство, изнасилване и др.) твърде често се причиняват следи по тяхното тяло и облекло, основателно е отделено специално внимание и на освидетелстването като действие по разследването. Обръща се внимание на психологичната подготовка на детето преди започването на този вид оглед. Препоръчва се ангажиране на психолог, който да подготви детето за освидетелстването. Не може обаче да се изрази съгласие с автора, че в противен случай, т.е. без привличане на психолог, ще е налице принуда. По-скоро, при това действие по разследването следва да се обърне внимание на чл. 158, ал. 3 НПК относно писменото съгласие – дали ще се получава от детето или от неговите родители или настойници. Според разпоредбата това съгласие се дава само от лицето, подлежащо на освидетелстване. Добре би било, ако се предвиди процесуална възможност и за родителско съгласие за извършване на освидетелстване на дете, пострадало от престъпление.

От гледна точка на експертното изследване на фактите, свързани с насилието върху деца се обръща внимание на някои особености на психологичната експертиза на деца. Изтъкнато е важното значение на резултатите от този вид експертиза за разкриването на обективната истина в наказателния процес.

Участието на дето-жертва в наказателния процес е разгледано и от позициите на неговия процесуален статут. Набляга се и на важната роля на повереника и особения представител на детето-жертва за обезпечаване на най-ефективното му участие в наказателния процес при разкриване на обективната истина при абсолютно съблюдаване на неговите права. Обосновава се идеята за процесуална регламентация на възможност за по-голяма активност на повереника и особения представител на деца, които са пострадали от престъпления.

От гледна точка на ефективната процесуална защита на пострадали от престъпления деца основателно е поставен въпроса относно процесуалната възможност за ангажиране на особен представител още към момента на започване на наказателното производство, а не само в съдебната фаза на процеса. Обосновава се необходимостта от процесуална възможност на особения представител да присъства при провеждане на действия по разследването, които се провеждат с участието на детето. От гледна точка на интересите на детето се изтъкна необходимостта от прилагането на

института на медицинацията, когато извършеното срещу детето престъпление не е тежко по смисъла на НК.

В дисертацията се съдържат множество предложения за изменение и допълнение на процесуални разпоредби, свързани с разследване на престъпления срещу малолетни и непълнолетни. Една от идеите на докторанта е да се назначава особен представител – адвокат на пострадали малолетни и пълнолетни. По този начин разпоредбата на чл. 101, ал. 1 НПК придобива много по-широко съдържание – вместо да се назначава само в случаите на противоречиви интереси на малолетния или непълнолетния пострадал и негов родител, настойник или попечител, това да се извършва при всички случаи. Не намирам за уместно предложението за изменение на чл. 101, ал. 3 НПК, защото тази разпоредба не поставя ограничителни условия за участието на особения представител като повереник. Считам, че предложението да се провежда разпит на малолетен и непълнолетен само след положително становище от психолог относно годността му да участва в правни процедури е крайно, защото органът, който провежда разпита в редица случаи би могъл сам да се увери в годността или негодността им да дават пълни и достоверни показания за фактите, които са им известни и са от значение за делото. Предложението винаги да се изготвя аудио-визуален запис при разпит на малолетен и непълнолетен има смисъл доколкото такъв запис може да бъде обект на изследване от психолози или педагози. Но от друга страна, такива субекти не само присъстват, но могат и да участват в разпита на малолетно или непълнолетно лице. В тази случаи те биха могли да направят оценка на пълнотата и достоверността на показанията, без да се налага изготвяне на запис. Приемам за уместно отпадането на думата „може“ в разпоредбата на чл. 140, ал. 5 НПК, защото по този начин разпоредбата от препоръчителна се превръща в императивна.

Бележки и препоръки.

1. Основната критична бележка към дисертацията е, че твърде бегло е засегнат криминалистическия аспект на действията по разследването. По-конкретно не е разгледан въпросът относно методите за събиране на доказателства при провеждането на действията по разследване по отношение на деца, които са пострадали от престъпления. Оскъдна е цитираната криминалистическата литература.

2. Във фокуса на изследването е щадящия за детето подход при разследването. Безусловно, това е важно. Но целта на всяко разследване, включително и случаите, които са предмет на дисертационното изследване е разкриването на обективната истина чрез събраните доказателства. Доказателствената дейност, респ. методите за провеждане на действията по разследването е оставена на по-заден план. В това всъщност е и

криминалистическия аспект на изследването. От практическа гледна точка много по-голям интерес би представлявал подходът при който се придава еднаква значимост и тежест на съблюдаването правата на детето и запазване на неговата психическа стабилност, от една страна, и ефективното разследване, от друга. От тази гледна точка би било уместно да се предложат специфични подходи, методи, които да са в съответствие с този баланс.

3. В дисертацията има множество повторения на едни и същи тези. За да бъдат избегнати, по-добре би било да се направят съответните обобщения, които да се изведат като принцип при разследването към който да се препраща при разглеждането на отделните проблеми, свързани с разследването на престъпления, извършени по отношение на деца.

4. Вместо цялостна рекапитулация на предложенията *de lege ferenda*, по-добре би било в заключението да се направят основни изводи от проведеното изследване. Така дисертацията би могла да има по-завършен вид.

Направените бележки са принципни. Те не разколебават общата ми положителна оценка на дисертационното изследване.

Авторефератът е изготвен в съответствие с установения стандарт. Съгласен съм посочени в него приноси моменти от проведеното изследване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертацията представлява задълбочено изследване на подходите в наказателния процес за съблюдаването на правата, законните интереси и съхраняване психическата стабилност на деца, пострадали от престъпления. Постигнатите научни резултати допринасят за развитието на науката в областта на изследваната материя. Това ми дава основание да приема, че Петя Райчева Оджаква е достойна за присъждане на научната и образователна степен „доктор“.

Рецензент:

Проф. д.ю.н. Й. Кунчев